

RÍMSKA PLASTIKA Z BUKOVEJ

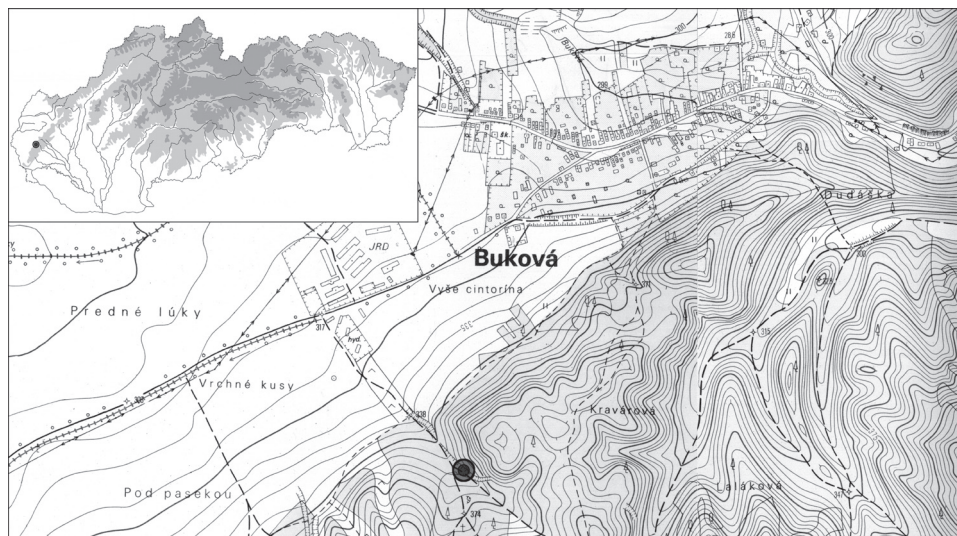
IVANA KVETÁNOVÁ

Po dlhšom období prichádzajú opäť na svetlo sveta nálezy z doby rímskej v podobe bronzových plastiek.¹ Žiaľ len málokteré z nich pochádzajú z regulárnych archeologických výskumov, čo z interpretačného hľadiska znižuje ich hodnotu. Medzi unikáty patrí bronzová plastika predstavujúca rímsku bohyňu Minervu alebo Romu (obr. 2, 3).² Podľa dostupných informácií sa ju údajne podarilo objaviť v novembri roku 2006 v katastri obce Buková (okr. Trnava), ktorá leží na dôležitej spojnici, v priesmyku Malých Karpát (obr.1).

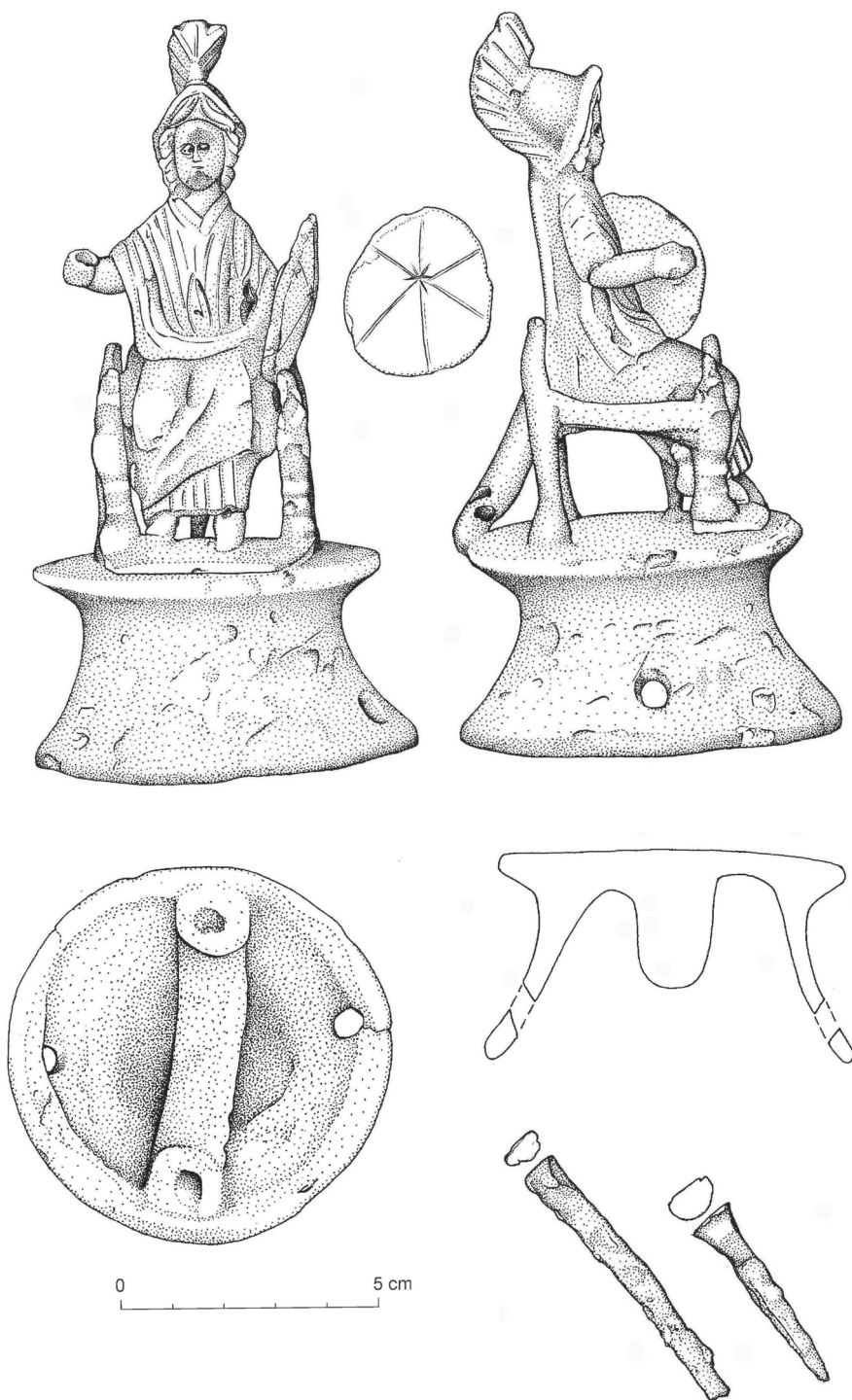
Bronzová plastika z Bukovej

Bronzová plastika má podobu sediacej ženskej postavy. Na hlave má korintskú prilbu s výrazným chocholcom. Odetá je do dlhého chitónu, ktorý jej pokrýva plecia a siaha až po lakte. Chitón dopĺňa plášť, ktorý možno vidieť len na prednej časti plastiky. Je spustený na lone a prikryva kolena sediacej bohyne. Chitón a jeho drapéria je naznačená zvislými ryhami. V spodnej časti sú hustejšie a pravidelnejšie. Spoza odevu presvitá pupok naznačený jemnou bodkou (obr. 2, 3). Vlasy vytrčajúce spod prilby lemujú tvár bohyne a sú v strede rozdelené cestičkou. Z vrchnej strany prilby sú dvomi nenápadnými oblúkmi naznačené očné otvory. Chocholec zvýrazňujú jemné ryhy a po okrajoch hrubšie zárezy. Tvár je značne deformovaná. Výrazné sú oči v podobe dvoch hlbokých jamôk. Naopak, nos v tvare trojuholníka, je len málo zreteľný. Ústa sú poškodené.

Z atribútov, ktoré bohyňa držala v rukách, sa zachoval len jeden – štít. V pravej ruke je otvor, v ktorom sa pôvodne nachádzala najpravdepodobnejšie kopija. Tá sa žiaľ nezachovala. V ľavej ruke

Obr. 1 Buková, okres Trnava (mapa 35-31-22, mierka: 1:10000)

Obr. 2 Bronzová plastika z Bukovej, kresba

je kruhový štít, ktorý je zdobený na vonkajšej strane jednoduchým ornamentom v podobe rytých línií. Tieto sa zbiehajú smerom do stredu, kde sa nachádza menšia hviezdica. Samotné línie vytvárajú motív hviezd. Z opačnej strany štítu je načrtnutý spôsob jeho uchopenia. Bohyňa má ruku vloženú do remenca naznačeného v podobe jednoduchého pruhu na predlaktí a v dlani zvierajú držadlo (obr. 2).

Trón pozostáva zo sedadla, trojuholníkového operadla a štyroch nôh sedadla. Nohy sa smerom nahor zužujú, dolu sú naopak jemne rozšírené. Na predných nohách trónu je doložené profilovanie – členenie do vodorovných pásov, kým obe zadné sú hladké. Profilované predné nohy sedadla sú navyše spojené jednoduchou obdĺžnikovou podložkou, na ktorej má bohyňa položené nohy. Zadná strana pozostáva z trojuholníkového operadla, ktoré je šikmo podopreté ďalšou nohou. Na jej spodnej časti je zachovaný nepravidelný otvor, zrejme bez účelového využitia. Zo spodnej strany trónu je uchytený železný, značne skorodovaný klin, ktorý sa nachádza bližšie k predným nohám. Celá plastika je položená na podstavci cievkovitého (špulkovitého) tvaru, ktorý je v strede zúžený a smerom nadol sa znova rozširuje. Na oboch stranách sú otvory na upevnenie so zachovanými klincami. Zo spodnej strany podstavca sa nachádza vnútorný článok v tvare písmena U s otvormi, v jednom z nich sa zachovala železná výplň (obr. 4).

Plastika predstavuje typ majestátnej bohyne sediacej na tróne. Jednoznačne početnejšie sú bronzové sošky Minervy v podobe stojacej postavy, kým uvedený typ je výnimočnejší. Atribútmi zodpovedá dvom bohyniam – Minerve a Rome. Hoci Athéna, neskôr rímska Minerva bola v rímskom i galskom prostredí uctievaná ako patrónka remesiel a remeselníkov, v ikonografií zostala hlboko zakorenená tradícia gréckeho umenia, v ktorom bola ako bohyňa vojny vyobrazená vo vojenskom odevu. Roma, personifikácia starovekého Ríma (LIMC VIII.1, 1048-1049), bola uctievaná najmä za cisára Augusta (27 pred Kr. – 14 po Kr.) a Hadriana (117 – 138 po Kr.). Okrem iných typov vyobrazení ju poznáme ako sediacu bohyňu na tróne, s prilbou na hlave, odetú v chitóne, s okrídlenou bohyňou víťazstva – Victoriou, štítom alebo kopijou v rukách (LIMC VIII.1, 1057-1058; LIMC VIII.2, 709-711, č. 131-145).

Najbližšie paralely bronzovej plastiky z Bukovej

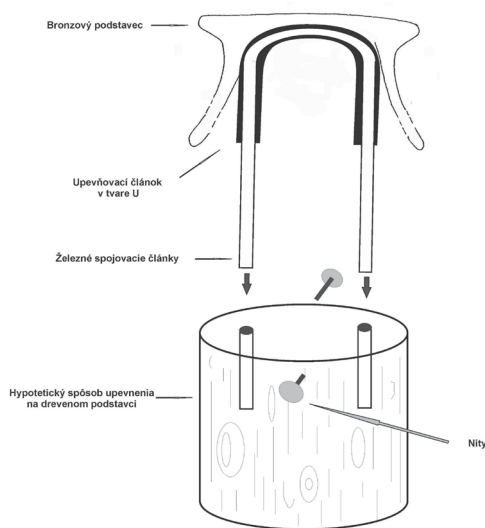
V porovnaní s ďalšími bronzovými plastikami nachádzajúcimi sa v zbierkach slovenských múzeí, je exemplár z Bukovej typologicky odlišný. Bronzová plastika Minervy, pôvodne z Carnunta, dnes uložená v Balneologickom múzeu v Piešťanoch, patrí k rozšírenejšiemu typu bohyne zobrazenej v stoji (Kolník 1981, 43, obr. 44, 84, č. kat. 44; 1984, 227, č. kat. 41, obr. 41, 28-29; Varsik 1995, 351-354, č. 4).

Spomedzi bronzových plastík spomenieme ako analógiu Minervu z Römisch-germanisches Museum / Rímsko-germánskeho múzea v Kolíne nad Rýnom (obr. 5). Bola nájdená vo Friesheime. Plastika sa zachovala bez podstavca a jej modelácia poukazuje na kvalitnejšiu prácu ako je nález z Bukovej. Drapéria nie je naznačená jednoduchými ryhami, ale reálne modeluje podobu textilie odevu. Minerva má na prsiach vymodelovaný pancier aegis s hlavou Gorgóny – gorgoneion. Atribúty sa nezachovali, no možno predpokladať štít v ľavej a kopiju v pravej ruke. Podľa štýlu vypracovania ju možno pravdepodobne datovať do druhej polovice 2. storočia (Ritter 1994, 367-369, obr. 83-86, v. 16 cm).

Ďalšiu paralelou je plastika Minervy z Pompejí (nález z larária v Casa degli Amorini, dnes Museo Nazionale / Národné múzeum, Neapol). Patrila do série súsoší kapitolskej trojice. Podľa celkového štýlu ale i tvarom trónu je podobná ďalším dvom sprievodným plastikám – zobrazujúcich bohov Junonu a Jupitera (Menzel 1985, tab. XV; Adamo-Muscettola 1984, 12-13 obr. 3, 4). Soška Minervy z Pompejí však nedrží v pravej ruke kopiju, ale obetnú misku – pateru a rozhodne patrí k vyspelejším prácam ako exemplár

Obr. 3 Bronzová plastika z Bukovej

Obr. 4 Hypotetický spôsob upevnenia – pokus o rekonštrukciu

nálezy koroplastík (terakot). Medzi exponátmi z Rímsko-germánskeho múzea v Kolíne nad Rýnom sa nachádzajú viaceré postavy sediacej Minervy datované do 2. storočia (obr. 9). Ide o miestnu produkciu na území stredného Porýnia (Lange 1994, 184, tab. 12: 98–101, 185, tab. 13: 102). Obdobné terakotové plastiky pochádzajú z Trevíru (Kuhnen 1996, 109–110, obr. 6k-n). Terakotová podoba bohyně je zjavne primitívnejšia, i keď predlohy a podoby bronzových plastík a terakot sú často totožné. V mnohých prípadoch sa dokonca uvažuje o totožnom modeli slúžiacom ako predloha pre bronzové i terakotové plastiky. Na terakotách si možno všimnúť jednoduchšie riešený trón a celkovú modeláciu tela v porovnaní s bronzovou soškou z Bukovej. Drapéria je v princípe obdobná.

Motív sediacej bohyně sa vyskytuje rovnako na reliéfoch, minciach a medailách, pomerne početne zastúpený je v glyptike, či toreutike (LIMC II. 1, 1092–1093).⁴ Reprezentatívnou ukázkou je vyobrazenie sediacej bohyně na striebornej nádobe z Hildesheimu (LIMC II. 1093, 805, č. 269; Simon 1990, 175, obr. 225).⁵ Vyobrazená Minerva však nesedí na tróne, ale na skale (obr. 10).

V antickej ikonografii boli v podobe sediacych ženských božstiev zobrazované taktiež Isis Fortuna, či už spomínaná Roma. Blízka podoba medzi Minervou a Romou nás núti zamyslieť sa nad tým, či exemplár nájdený v Bukovej, nepredstavuje práve bohyňu Romu. Tá v priebehu rímskeho cisárstva postupne získavala prevahu a vidieť ju možno na apoteických vyobrazeniach.⁶ Z bronzových plastík vyobrazujúcich Romu treba spomenúť exemplár z Archeologického múzea vo Verone (Franzoni 1973, 149–150, č. 126, v. 14 cm, evid. č. A 4 225). Sediaca bohyňa drží v pravej ruke glóbus a v ľavej žezlo. Na glóbose sa obvykle nachádzala malá postava okridlenej bohyně víťazstva – Victorie (obr. 11). I napriek rozdielnym atribútom pripomína bronzovú plastikú z Bukovej. Podľa L. Franzoniho plastika nemôže pochádzať zo staršej ako konštantínovskej doby, t.j. spred 4. storočia po Kr. (Franzoni 1973, 150). Nález bronzovej sošky sediacej bohyně Minervy

nájdený údajne v Bukovej (obr. 6). Analogiou, hoci nie bronzovou, je kamenné súsošie kapitolskej trojice z Porýnskeho múzea (Rheinisches Landesmuseum) z Trevíru (obr. 7) (Zelle 2000, 32, obr. 23). Azda najbližšou paralelou k nálezu z Bukovej je sediaca Minerva zo zbierky z Besançon z Francúzska (obr. 8). Odetá je taktiež v chitóne, na hlave má prilbu. Sedí na jednoduchom tróne. Plastiké však chýbajú atribúty (Lebel 1959, tab. XXXV).³ Je zhotovená v rovnakom jednoduchom štýle, drapéria je naznačená čiastočne plastiky a čiastočne ryhami. Vzadu sa opiera o obdobné operadlo trojuholníkového tvaru. Líši sa samozrejme vo viacerých detailoch, napríklad prilba na hlave je akoby len položená na vrchu hlavy.

Motív sediacej Minervy poznáme aj z iných typov pamiatok. Najbližšie sú

Obr. 5 Minerva z Friesheimu, Rímsko-germánske múzeum v Kolíne nad Rýnom (Ritter 1994, 367–369 obr. 83–86)

Obr. 6 Minerva z Pompejí, Národné múzeum v Neapole, (Adamo-Muscettola 1984, 13 obr. 4.)

alebo Romy pochádza taktiež z Carnunta. Jej identifikácia zostáva otvorená, pretože chýbajú atribúty. Dá sa predpokladať, že v ľavej držala kopiju, v pravej Victoriu alebo sovu (obr. 12). Na povrchu je pomerne opotrebovaná a nezachovalo sa sedadlo alebo iná podložka, na ktorej bola plastika umiestnená (Fleischer 1967, 42, č. 25, tab. 22, obr. 25).⁷

Medzi ďalšie známe vyobrazenia sediacej Romy patrí mramorová kolosálna socha pochádzajúca zo zbierky Cesi, tzv. „Roma Cesi.“ (obr. 13) V súčasnosti možno toto dielo, ktoré vzniklo v hadriánovskej dobe (117 – 138 po Kr.), vidieť v Kapitolských múzeách v Ríme.⁸ Z augustovskej doby pochádzajúca Gemma Augustea zobrazuje Deu Romu sediacu po pravici cisára Octaviana Augusta (Alföldi 1999, 50–51, obr. 46; Ramage – Ramage 1999, 116, obr. 4.1).⁹

Úvahy o využití a pôvode bronzovej plastiky z Bukovej

Podľa atribútov, ktorými sa bronzová plastika z Bukovej vyznačuje, sa možno skôr prikláňať k jej stotožneniu s Minervou. Hoci aj Roma bola vyobrazovaná s kopijou a štítom, predsa je pre ňu typickejším atribútom okridlená Victoria stojaca na zemeguli. Datovanie plastiky ponecháme otvorené. Rozhodne vznikla v dobe rímskej v 1. až 4. storočí po Kr., najpravdepodobnejšie však v 2. alebo 3. storočí. Na margo kvality výrobku si na základe modelácie tela, spôsobu naznačenia drapérie, ako i vyvážení proporcií, dovoľíme povedať, že bronzová plastika z Bukovej nepatrila k prvotriednym, ale skôr provinčným prácam.

K funkčnému využitiu plastiky nám asi najviac napovie tvar podstavca, no predovšetkým článok v tvare U a otvory na upevnenie. Podľa dodnes zachovaných železných klinčov možno uvažovať, že predmet bol v čase, keď sa dostal do zeme fixovaný na drevenom podklade, najpravdepodobnejšie tyči kruhového prierezu. Ďalším spôsobom upevnenia bolo použitie článku v tvare písmena U. Nachádza sa zo spodu podstavca, čo umožňovalo nenápadné pripevnenie predmetu k podložke. Jednoznačne možno predpokladať, že ide o prvoplánový spôsob upevnenia. Či súčasne vznikli i otvory na upevnenie železnými klincami po stranách, ťažko povedať. Vnútorň článok vyplňajú zvyšky železa, ktorým bola plastika upevnená k neznámemu predmetu. Mohlo tiež dôjsť k odlomeniu železných spojív a dodatočne mohli byť prevrtané otvory po stranách. Ide samozrejme o jednu z možných hypotéz. Na jednotné odliatie plastiky, resp. precízne prepojenie oboch článkov poukazujú aj RTG snímky.¹⁰

Príkladov využitia bronzových plastík a to nielen v dobe rímskej, je naozaj veľa. Pomôckou by boli sprievodné nálezy, ktoré s výnimkou bronzového krúžku nájdeného neďaleko miesta nálezu, žiaľ absentujú. Ak berieme do úvahy tvar, hmotnosť, úpravu a stav zachovania povrchu plastiky, dalo by sa povedať, že nepatrila k špičkovým dielam určeným len na výzdobu (k dekoratívnym účelom). Možno navrhnúť rôzne spôsoby interpretácie. V súvislosti s miestom nálezu by mohlo pripadať do úvahy upevnenie plastiky na voze (obr. 14). Nie je tiež vylúčené, že bola aplikovaná na nábytku, podľa tvaru podstavca zrejme na stoličke, s čím by súvisel i samotný motív sediacej bohyně. Pri rekonštrukcii by sa dalo uvažovať o tom, že mohli existovať dve totožné alebo aspoň obdobné plastiky.

Podľa pomerne zlého stavu zachovania a poškodenia sa zdá, že povrch predmetu bol dlhodobo vystavený poveternostným vplyvom už v dobe rímskej. Podľa typu patiny by sme sa mohli nazdávať, že sa nenachádzal v agresívnej kyslej pôde. K spôsobu použitia by zaiste viac povedala aj železná násadka, ak by sa zachovala v kompletnej podobe. K prevrtaniu otvorov na podstavci a upevneniu nitmi mohlo tiež dôjsť až následne po zlomení železnej násadky. Plastika sa asi používala naďalej obdobným spôsobom. Na miesto nálezu sa zrejme dostala aj s dreveným, alebo iným podkladom, na ktorom bola upevnená, prípadne krátko po jej odstránení, inak by sa sprievodné nity určite stratili. Stav zachovania a spôsob upevnenia poukazuje jednoznačne na to, že plastika bola umiestnená na kriticky exponovanom mieste. Podstavec plnil len dekoračnú funkciu a zakrýval upevnenie. Keďže sa tróniaca Minerva objavuje v súvislosti s kapitolskou triádou (trojica najvyšších božstiev Jupiter, Juno, Minerva), nie je vylúčené, že aj plastika z Bukovej mohla byť súčasťou takejto zostavy.

Za predpokladu, že uvedené miesto nálezu je určené správne, možno predostrieť nasledujúce úvahy. V opačnom prípade majú len charakter úvahy. Údajné miesto nálezu leží neďaleko od významnej cestnej spojnice vedúcej cez Malé Karpaty. Biksárdskym (Bukovským) priesmykom prechádzala v neskoršom období tzv. Česká cesta. Dá sa predpokladať, že cesta sa využívala už od praveku. Jej využívanie v dobe rímskej, teda v priebehu prvých štyroch storočí, síce nemôžeme archeologicky doložiť. V antických prameňoch sa spomína napríklad obsadzovanie priesmykov rímskym vojskom, aby zabránili nežiaducemu pohybu germánskeho obyvateľstva (Cassius Dion: Rímske dejiny 71, 20; Valachovič a kol. 1993, 203).¹¹ Priesmyk mohol byť využívaný rovnako obchodníkmi, ktorí privážali na vozoch tovar do barbarika. Je samozrejmé, že solitérny nález, akým je bronzová plastika, nemožno pokladať za podklad postačujúci na takúto interpretáciu. Avšak istú spojitosť by sme mohli vidieť medzi interpretáciou plastiky ako súčasťou rímskeho voza a jej nález neďaleko významnej cesty. Napokon, našla sa len jediná plastika a na lokalite absentujú ďalšie súčasti rímskeho voza.¹² Nie sú však

Obr. 7 Jupiter, Juno a Minerva – kamenné súsošie kapitolskej trojice z Porýnskeho štátneho múzea z Trevíru (Rheinisches landes museum-Zelle 2000, 32 obr. 23)

Obr. 8 Minerva zo zbierky z Besançon (Lebel 1959, tab. XXXV)

vylúčené ďalšie nálezy pochádzajúce z bližšieho alebo vzdialenejšieho okolia. Samotnú spojitosť plastiky s rímskym vozom nemožno s určitosťou preukázať, keďže využitie bronzových plastiek bolo v antike veľmi široké.

Miestom nálezu je úpätie Zárub, najvyššieho vrchu Malých Karpát (768 m. n. m). Ide teda o miesto s významnou strategickou a možno i kultovou funkciou.

V konečnom dôsledku môže ísť o ojedinelý artefakt, ktorý sa na miesto nálezu dostal dodatočne až v neskoršom období. Bohaté šľachtické, neskôr meštianske, či školské zbierky obsahovali rovnako antické bronzы. Konkrétne plastika bohyně Minervy sa spomína v inventári bohatej zbierky Rudolfa I. Pálffyho (1719 – 1768) pochádzajúceho z červenokamenskej vetvy Pálffyovcov.¹³ Podľa stručného opisu v zachovanom inventári (Inventarium Der Gräf Rudolf Pálffy zu Pybersburg, Sgn. MS 850 Rkp. 749) ide len o zachovaný fragment poprsia. Blízkosť hradu Červený Kameň, ani žiadne iné indicie nie sú postačujúce na to, aby potvrdili, že ide o plastiku pochádzajúcu zo spomínanej pálffyovskej zbierky. Rovnako nemožno vylúčiť, že sa obdobná kolekcia artefaktov nachádzala aj na hrade Ostrý Kameň, ležiacom neďaleko od náleziska. Zrejme sa nepodarí jednoznačne vyriešiť otázku proveniencie plastiky, ani okolností, za ktorých sa na miesto nálezu dostala. Jej nález však obohacuje spektrum dodnes známych bronzových plastiek zobrazujúcich rímsku bohýňu Minervu, prípadne patrónku Ríma – Romu.

Obr. 9 Terakoty zobrazujúce sediacu Minervu (Lange 1994, 184 tab. 12 obr. 98–101, 185 tab. 13 obr. 102).

Plastika Minervy

Miesto nálezu: údajne Buková (okr. Trnava)

Materiál: bronz, železo

Opis: Bohyňa sediaci na tróne, odetá do chitónu a pláštá, s korintskou prilbou na hlave. V ľavej ruke drží kruhový štít zdobený rytou hviezdou. V pravej sa pôvodne nachádzala pravdepodobne kopia, ktorá sa nezachovala.

Stav zachovania: povrch jemne poškodený patinou, opotrebovaný predovšetkým v oblasti hlavy (tvárová časť) a stehien. Železné časti sú poškodené koróziou. Predpokladaný predmet atribút – kopija – stratený. Zdá sa, že povrch bol dlhodobo vystavený poveternostným vplyvom už v dobe rímskej, avšak podľa typu patiny by sme sa mohli nazdávať, že sa nenachádzal v agresívnej kyslej pôde. Ide o prácu nižšej kvality, materiál bez precíznejšej povrchovej úpravy, jedine zdobenie rytím. Ako doplnok úpravy povrchu by sme mohli pokladať stopy červenej zachované po ľavej strane, čiastočne i na pravej strane plastiky. Pravdepodobnejšie ide o stopy patiny.

Rozmery: váha: 936 g; výška kompletná: 14,7 cm; výška plastiky: 10,7 cm; výška podstavca: 4 cm; ø podstavca : 7,7 cm; otvory v podstavci: ø 0,7 cm, 0,6 cm; vnútorný článok v tvare U: dĺ. 6,7 cm, ø otvorov 0,7 cm, š. 1,5 cm; nity: dĺ. 4,1 cm, 6,1 cm, priereze štvorhranné, obe hlavičky sú jemne roztepané nepravidelného štvorhranného tvaru.

Obr. 10 Minerva na striebornej nádobe z Hildesheimu (Simon 1990, 175 obr. 225)

Obr. 11 Bronzová plastika Romy Archeologické múzeum vo Verone (Franzoni 1973, 149–150 č. 126)

POZNÁMKY

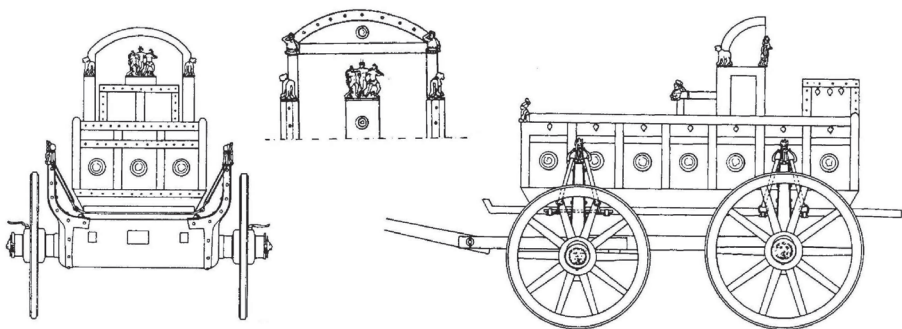
- ¹ Väčšina bronzových plastiek v zbierkach slovenských múzeí pochádza zo starých zbierok (zbierka Evanjelického lýcea v Bratislave, zbierka Emanuela Marcela, zbierka Historického a archeologického muzeálneho spolku v Komárne a pod.). Mnohé zo šľachtických zbierok sa do dnešných čias nezachovali, prípadne sa z ich pôvodného fondu zachovala len časť. Medzi takého zbierky, ktoré obsahovali tiež antické bronzové plastiky patril i Kustkabinet Rudolfa I. Pálffyho na Červenom Kameni alebo Erdödyovská zbierka na zámku v Hlohovci (Štibraná 2004, 24--29; 2005, 219--228; Mednyanský 1981, 130). Len o nepatrnom počte nálezov antických bronzových plastiek možno s istotou tvrdiť, že sa našli na území Slovenska.
- ² Bronzová plastika sa nachádza v súkromnej zbierke nálezcu, ktorému ďakujeme za možnosť jej publikovania.
- ³ V publikácii chýbajú ku plastike podrobné informácie. Publikovaná je jedine fotografia.
- ⁴ Napríklad razby za vlády cisárov – Domitiana (81 – 96 po Kr.), Marca Aurelia (161 – 180 po Kr.), Galiena (253 – 268 po Kr.).
- ⁵ Štátne múzeá, Berlín, inv. č. 377.
- ⁶ Údajne od hadriánovských čias (117 – 138 po Kr.) preberá ikonografickú podobu bohyně Atheny, či Minervy. Franzoni 1973, 149.

Obr. 12 Bronzová soška sediacej bohyně Minervy alebo Romy z Carnunta, Museum Carnuntinum (Fleischer 1967, 42 č. 25, tab. 22, obr. 25).

Obr. 13 Kolosálna socha sediacej Romy, tzv. Roma Cesi“ Hadriánovské obdobie, 117 – 138 po Kr., Zbierka Cesi, Musei Capitolini, Palazzo dei Conservatori

Obr. 14 Rímsky voz a jeho bronzové okrasy dekorácie

- ⁷ Museum Carnuntinum, inv. č. 11 946, v. 10 cm,
- ⁸ Zbierka Cesi, Kapitolské múzeum v Ríme, MC775. Dielo vychádza pravdepodobne z gréckej predlohy z 5. storočia pred Kr.
- ⁹ Umelecko-historické múzeum, Viedeň.
- ¹⁰ Pri konzervovaní plastiky sa pánovi Jurajovi Slovákovi podarilo odobrať vzorku zaschnutej hliny z vnútornej strany podstavca. Ide buď o pozostatok hliny z miesta náleziska, alebo z hlineného jadra používaného pri odlievaní plastiky z bronzu. Výsledky analýzy, ktorú realizuje Mgr. M. Gregor budú spracované v ďalšom príspevku.
- ¹¹ Cassius Dion: Rímske dejiny 71, 20; Valachovič a kol. 1998, 203: Správa o tom, ako sa Kvádi chceli presťahovať k Semnónom, žijúcim medzi Labe a Odrou. Aby im v tom Rimania zabránili, museli obsadiť a zatarasiť priesmyky. Nedá sa samozrejme potvrdiť, že boli využívané aj priesmyky Malých Karpát. Do úvahy by pripadali skôr tie, ktoré sa nachádzajú v Bielych Karpatoch.
- ¹² Z Bukovej nám nie je žiadna známa lokalita datovaná do doby rímskej.
- ¹³ Kabinet rukopisov a starých tlačí Univerzitetnej knižnice v Bratislave: Catalogus Deren Statuen und Idolen (verschiedener Vasen, Naturseltenheiten, Schnecken, Steiern, Meer Arten und Antiquisimorum Romanorum Numismatum (des Grafen Rudolf Palffy); Inventarium Der Gräf Rudolf Palffy zu Pybersburg; Inventarium des Cabinets (zu Pybersburg). Für Sr. Ex. Fr. Gräfin (Pálffy). Plastika Minervy figuruje pod rôznymi inventárnymi číslami – 62 (Catalogus Deren Statuen..., Sgn. MS 851 Rkp. 747) a 70 (Inventarium des Cabinets..., Sgn. MS 1031 Rkp. 917) Medzi sochami, soškami a „idolmi“ nechýbali vyobrazenia božských, či héroických bytostí – Jova, Marta, Venuše, Apollona, Diany, Fortuny, Bakcha, Satyra, Herkula, Vulcana, Priapa, Neptuna, Isis a iné. V súpise sa spomínajú i vyobrazenia cisárov v podobe mramorových alebo alabastrových búst Iulia Caesara, Claudia, Nera, Traiana, či Septimia Antonia Geta. Nie všetky z nich boli antické. K téme tiež Štibraná 2005, 221–222. Za možnosť nahliadnutia do katalógov ďakujem PhDr. K. Meszárosovej z Kabinetu rukopisov a starých tlačí Univerzitetnej knižnice v Bratislave a Mgr. Ivane Janáčkovej zo SNM- Múzea Červený Kameň.

Príspevok vznikol vďaka podpore Slovenského historického ústavu v Ríme a SNM-Archeologického múzea v Bratislave. Za cenné rady ďakujem PhDr. Titusovi Kolníkovi, DrSc., Mgr. Ingrid Štibranej a pánovi Jurajovi Slovákovi.

LITERATÚRA

- ADAMO-MUSCETTOLA, S. 1984: Osservazioni sulla composizione dei larari con statuette in bronzo di Pompei ed Ercolano. In: Gehrig, U. (ed.): Toreutik und figürliche Bronzen römischer Zeit. Akten der 6. Tagung über antiken Bronzen 13. – 17. Mai 1980 in Berlin. Berlin, s. 9–32.

- ALFÖLDI, M. R. 1999: Bild und Bildersprache der römischen Kaiser. Beispiele und Analysen. Mainz am Rhein.
- FLEISCHER, R. 1967: Die römischen Bronzen aus Österreich. Mainz am Rhein.
- FRANZONI, L. 1973: Bronzetti romani del museo Archeologico di Verona. Venezia.
- JOBST, W. – HUMER, F. 1992: Römische Reisewagen. In: Jobst, W. (ed.): Carnuntum. Katalog Carnuntum I. Das Erbe Roms an der Donau. Katalog der Ausstellung des Archäologischen Museums Carnuntinum in Bad Deutsch Altenburg, s. 203–211.
- KOLNÍK, T. 1981: Staroveká plastika. Bratislava: Tatran.
- KOLNÍK, T. 1984: Rímske a germánske umenie na Slovensku. Bratislava: Tatran.
- KUHNEN, K.-P. (ed.) 1996: Regio Romana. Wege zu den Göttern im antiken Trier. Trier.
- LANGE, H. 1994: Die Koroplastik der Colonia Claudia Ara Agrippensium. Untersuchungen zu Typologie, Technik, Werkstattfunden, Betrieben, Signaturen und Produktionszeit. Kölner Jahrbuch 27, s. 117–309.
- LEBEL, P. 1959: Catalogue des Collections Archéologiques de Besançon. V. Les Bronzes Figurés. Paris.
- LIMC II.: Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae II, 1, 2. Zürich, München: Artemis Verlag, 1984 Aphrodisias – Athena.
- LIMC VIII.: Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae VIII, 1, 2. Zürich, Düsseldorf: Artemis Verlag, 1997, Thespiades-Zodiacus, s. 1048–1068.
- MEDNYANSKÝ, A. 1981: Malebná cesta dolu Váhom. Bratislava (preklad Horňáková, V.), s. 130.
- MENZEL, H. 1985: Römische Bronzestatuetten und verwabte Geräte: ein Beitrag zum Stand der Forschung. ANRW 12.3, s. 127–169.
- RAMAGE, N. H. – RAMAGE, A. 1999: Römische Kunst. Von Romulus zu Konstantin. Köln.
- RITTER, S. 1994: Die antiken Bronzen im Römisch-Germanischen Museum Köln. Kölner Jahrbuch 27, s. 317–403.
- SIMON, E. 1990: Die Götter der Römer. München.
- SCHLEIERMACHER, M. 1996: Wagenbronzen und Pferdegeschirr im Römisch-Germanischen Museum Köln. Kölner Jahrbuch 29, s. 205–295.
- ŠTIBRANÁ, I. 2004: Pálffyovci ako mecenáši umenia. Pam. Múz. 2, s. 24–29.
- ŠTIBRANÁ, I. 2005: Osudy pálfyovských zbierok červenokamenskej línie vo svetle archívnych dokumentov. MONUMENTORUM TUTELA. Ochrana pamiatok 16, Bratislava, s. 219–228.
- VARSÍK, V. 1995: Die römische Bronzen aus der Slowakei. In: Acta of the 12th international congress on ancient bronzes, Nijmegen 1992, s. 351–354. Nijmegen: Provinciaal Museum G. M. Kam.
- ZELLE, M. 2000: Götter&Kulte. Colonia Ulpia Traiana. Köln.
- VALACHOVIČ, P. a kol.: Územie Slovenska pred príchodom Slovanov. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Bratislava 1998.

ARCHÍVNE PRAMENE

- Catalogus Deren Statuen und Idolen (verschiedener Vasen, Naturseltenheiten, Schnecken, Steiern, Meer Arten und Antiquissimorum Romanorum Numismatum (des Grafen Rudolf Pálffy). (Univerzitná knižnica v Bratislave, Kabinet rukopisov a starých tlačí, Sgn. MS 851 Rkp. 747, MS 852 Rkp. 748)
- Inventarium Der Gräfin Rudolf Pálffy zu Pybersburg. (Univerzitná knižnica v Bratislave, Kabinet rukopisov a starých tlačí, Sgn. MS 850 Rkp. 749)
- Inventarium des Cabinets (zu Pybersburg). Für Sr. Ex. Fr. Gräfin (Pálffy) (Univerzitná knižnica v Bratislave, Kabinet rukopisov a starých tlačí, Sgn. MS 1031 Rkp. 917)

RÖMERZEITLICHE STATUETTE AUS BUKOVÁ

IVANA KVETÁNOVÁ

Angeblich in der Gemeinde Buková, Bez. Trnava (Abb. 1), die an einer wichtigen Verbindungslinie im Biksárdsky/Bukovský Pass in den Kleinkarpaten liegt, fand man im Jahre 2006 eine Bronzeplastik der römischen Göttin Minerva oder Roma (Abb. 2,3).¹

Die Bronzeplastik hat die Form einer sitzenden Frauengestalt. Am Kopf trägt sie korinthischen Helm mit deutlicher Pferdemähne, auf dessen Oberseite Augenhöhlen angedeutet sind. Die Gestalt ist mit einem langen Chiton und einem Mantel bekleidet, den man nur auf der Vorderseite der Plastik sehen kann. Er ist im Schoß heruntergelassen und bedeckt die Knien der sitzenden Göttin. Der Chiton und seine Draperie sind durch vertikale Rillen angedeutet. Von den Attributen, welche die Göttin in ihren Händen gehalten hat, blieb nur eins erhalten – der Schild. In der rechten Hand sieht man ein Loch, in dem ursprünglich höchstwahrscheinlich eine Lanze eingesteckt war. In der linken Hand befand sich ein runder Schild verziert auf der Außenseite mit einem einfachen Ornament in Form von Ritzlinien. Die laufen in der Mitte zusammen, wo sich ein kleinerer Stern befindet. Auf der anderen Seite des Schilds ist die Art dessen Erfassung angerissen. Die Göttin hat ihren Arm in einem Riemen eingesteckt, der mit einem einfachen Streifen am Vorderarm angedeutet ist, und mit der Hand hält sie den Griff. Der Thron, auf dem sie sitzt, besteht aus einem Gesäß, einer dreieckförmigen Lehne und vier Beinen des Gesäßes. Die profilierten Vorderbeine des Gesäßes sind durch eine einfache rechteckige Fußlehne verbunden. Die Hinterseite besteht aus dreieckförmiger Lehne, die schräg mit einem weiteren Bein abgestützt ist. Auf der Unterseite des Throns ist ein eiserner, ziemlich korrodierter Bolzen befestigt. Die ganze Plastik beruht auf einem spulenförmigen Sockel. Auf beiden Seiten sind die Befestigungslöcher mit erhaltenen Nägeln zu sehen. Auf der Unterseite des Sockels befindet sich ein U-förmiges inneres Glied mit Öffnungen und in einem von ihnen hat sich die eiserne Füllung erhalten. Die Plastik repräsentiert den Typ einer majestätischen Göttin sitzend auf dem Thron. Die Attribute ermöglichen es, über zwei Göttinnen nachzudenken – Minerva und Roma. Unter den Bronzeplastiken gehört das Motiv der sitzenden Minerva zu selteneren Typen. Als Analogie kann man die Bronzestatue der Minerva aus Friesheim (Römisch-germanisches Museum, Köln am Rhein) oder aus Pompeji (ein Fund aus dem Lararium in Casa degli Amorini, heute Museo Nazionale, Neapel, Abb. 6) nennen. Beide gehören unbedingt zu entwickelteren Arbeiten als die Statuette aus Buková. Die nächste Parallele zu dem Fund aus Buková bildet vorerst die sitzende Minerva aus der Besançon-Sammlung (Abb. 8). Sie ist in demselben einfachen Stil gemacht und der Thron besitzt hinten eine ähnliche dreieckförmige Lehne. Das Motiv der sitzenden Minerva kennen wir auch aus anderen Typen von Denkmälern (Abb. 9, 10). Der Typ der sitzenden Göttin erscheint ebenfalls auf Reliefs, Münzen und Medaillen, relativ zahlreich ist es in der Glyptik oder Toreutik vertreten. Am nächsten steht die Koroplastik (Terakotten).

Die Ähnlichkeit zwischen Minerva und Roma bewegt uns zu einer Überlegung, ob das Exemplar aus Buková nicht gerade die Göttin Roma darstellen sollte. Von den Bronzeplastiken der Roma erwähnen wir das Exemplar aus dem Archäologischen Museum in Verona (Abb. 11). Eine Bronzestatue der sitzenden Göttin Minerva oder Roma stammt auch aus Carnuntum. Ihre Identifizierung bleibt offen (Abb. 12). Anhand der Attribu-

te, durch welche die Bronzeplastik aus Buková gekennzeichnet ist, kann man sich eher deren Gleichsetzung mit Minerva zuneigen. Obwohl auch Roma gewöhnlich mit einer Lanze und einem Schild abgebildet worden ist, dennoch ist deren typischeres Attribut die beflügelte Victoria stehend auf der Erdkugel.

Die Beispiele der Verwendung von Bronzeplastiken, u. z. nicht nur in der römischen Kaiserzeit, sind in der Tat zahlreich. Man kann über ihre Anbringung am Wagen oder Möbel nachdenken. Der Sockel erfüllte nur eine dekorative Funktion und bedeckte die Befestigungsstelle. Die ursprüngliche Befestigung an einem Eisenstab mag beschädigt und die Löcher fürs Zunageln auch nachträglich gemacht werden. Da bei der Plastik auch Niete erhalten blieben, ist diese an der Fundstelle eindeutig zusammen mit der Unterlage angelangt, auf welcher sie zuletzt befestigt war, oder kurz nach deren Entfernung. Die thronende Minerva erscheint im Zusammenhang mit der kapitolinischen Triade (das Trio von höchsten Gottheiten Jupiter, Juno und Minerva, Abb. 7), deswegen ist es nicht ausgeschlossen, dass auch die Plastik aus Buková zu einem Trio von Gestalten gehört hat. Die angebliche Fundstelle liegt unweit des wichtigen Verbindungswegs durch die Kleinkarpaten. Durch den Biksárdsky/Bukovský Pass führte später die sog. böhmische Straße. Man darf annehmen, dass der Weg schon seit der Vorzeit benutzt worden ist. Deren Verwendung in der römischen Kaiserzeit können wir vorerst archäologisch nicht direkt belegen. In antiken Quellen erwähnt man z. B. die Besetzung der Pässe durch das römische Heer, womit die ungewünschte Bewegung der germanischen Bevölkerung verhindert sein sollte (Cassius Dio: Römische Geschichte 71, 20). Die Fundstelle befindet sich am Fuß von Záruby, dem höchsten Berg der Kleinkarpaten (768 m ü. d. M.). Es handelt sich also um einen Ort mit wichtiger strategischer und vielleicht auch kultischer Funktion. Es könnte ebenfalls um ein vereinzelt Artefakt gehen, der an die Fundstelle nachträglich erst in einer späteren Zeitperiode gelangt ist. Die reichen Adels-, später Bürger- oder Schulsammlungen enthielten ebenfalls antike Bronzen. Antike Artefakte befanden sich z. B. in Sammlungen der Adelsfamilien Erdödy oder Pálffy. Es ist nicht ausgeschlossen, dass sich eine solche Sammlung auch in der Burg Ostrý Kameň unweit der Fundstelle befand. Man wird vermutlich nicht imstande sein, die Frage der Provenienz der Plastik oder der Umstände, unter denen sie an die Fundstelle gelangt ist, eindeutig zu lösen. Der Fund bereichert jedoch das Spektrum von den bisher bekannten Bronzeplastiken der römischen Göttin Minerva, bzw. der Patronin von Rom – Roma.

Der Beitrag entstand dank Unterstützung des Slowakischen historischen Instituts in Rom und des Slowakischen Nationalmuseums - Archäologischen Museums in Bratislava. Für wertvolle Ratschläge und Hilfe danke ich PhDr. Titus Kolník, DrSc., Mgr. Ingrid Štibraná und Herrn Juraj Slovák.

---

*Mgr. Ivana Kvetánová, Katedra klasickej archeológie, Trnavská univerzita v Trnave,
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava, Slovenská republika
quitko@gmail.com*